

Белите хроники на Витанов

Хроника 3: Георги Василев и Иван Иванов

Автор: Николай К. Витанов
Институт по механика, БАН

Днес ще ви върна далеч-далеч назад във времето – в края на 70-те и началото на 80-те години на миналия век. Поводът да направя това, бе вниманието което най-после и заслужено бе обърнато на Теодоси Теодосиев – един 70-годишен учител по физика от град Казанлък, подготвящ десетилетия наред ученици олимпийци по физика, които се представят прекрасно на национални и международни олимпиади и след това отлитат да учат в развитите западни държави. Няма да се отклонявам сега в приказки за качеството на националния елит или пък защо този елит чак сега се сети да почете Теодоси. Повярвайте ми – интересни неща мога да ви разкажа тук, защото познавам както елита, така и Теодоси. Откъде го познавам ли? Ами през лятото на 1980 г. в Мъглиж, където той организираше школи по физика за ученици, един осмокласник му даде книга със задачи по механика, писана от учителя по физика на този осмокласник. Откъде знам ли? Просто е – осмокласникът бях аз. А днешния ми разказ е за човека, написал онази книга и за още един човек, който ме научи на основите на математиката. И поне-

же българския елит няма да се сети да почете тези хора, които тихо работиха за да има България днес (все още) качествени учени, нека да ги почета аз с долните няколко реда. А разказът ще бъде интересен – ще разберете какво общо имат физиката и математиката с Мане Гаринча и счупените керемиди на един покрив и как един младеж трябваше да избира между пианото и курсовете по немски, пък той избра... математиката и физиката. И така, да започваме.

Щастливото десетилетие

70-те години на миналия век бяха щастливо време – може би защото тогава бях дете. Играехме си спокойно до мрак по улиците, по които не се виждаха бедняци, ровещи по кофите за боклук или пък гангстери с огромни черни мерцедеси и бе-ем-вета. То и мерцедеси и бе-ем-вета много нямаше. В Съветския съюз другарят Косигин прилагаше принципите на стопанската сметка в икономиката и икономиката растеше. Но му видяха сметката другарите Суслов, който считаше стопанската сметка за предателство към идеите на социализма и комунизма и другарят Байбаков –

шеф на държавния планов комитет, чието тегло намаляваше, тъй като стопанската сметка намаляваше нуждата от централизирано държавно планиране. Та подхванаха те подмолна борба и подмолната борба завърши с това, че другарят Брежнев махна Косигин от министър-председателския пост. И реформите в Съветския съюз замряха. По същото време – по на юг, другарят Мао тъкмо бе починал и изгряваше звездата на другарят Дън, който подходеше към икономиката прагматично, а не толкова идеологически ориентирано. Като го нямаше Мао, на другаря Дън горе долу нямаше кой да му пречи. И реформите в Китай тръгнаха.

Това ви го разправам днес, но тогава бях 10-годишен хлапак и понятие си няхах от тези неща. Е, гледах по телевизията Брежнев и Никсън, после Брежнев и Форд, но понятие си няхах, защо тези дядовци са тъй важни, че да ги показват по телевизията. То и телевизия много нямаше. Та време имахме много за игри, че и за други неща. Аз обичах да чета книги. И ги заобичах по следния начин. Бяхме в първи клас и тъкмо се бяхме научили да четем. Учителката ни заведе в най-близката до училището обществена библиотека, която беше до градската баня (става дума за град Велико Търново, където пишещият тези редове господин Витанов се бе родил не много години преди описваните събития). Та записахме се ние за читатели и тръгнахме да си избираме книжки. Аз се спрях на ... комиксите и си взех един комикс за прабългарите

те и за хан Аспарух. Картинките бяха интересни и бързо усвоих четенето, за да разбирам и текста под тъй интересните картинки. И оттогава редовно посещавах тази библиотека (докато я закриха 5-6 години след това). След като привърших с комиксите, минах на другите книги с картинки. Имаше едни за планетите, които ми бяха много интересни. Понеже бяха на руски, а ние учехме руски в училище, много бързо усвоих и този език. И така, днес с носталгия си спомням онези лета, в които си седях на дървената тераса на къщата и си четях книжките и няхах грижа за нищо. Имахме етаж от къща в старата част на Велико Търново и той имаше чардак, толкова голям, че с приятелите играехме футбол на него. Щастливи времена....

Ставаха и неща, които и днес ме карат да се смея с пълен глас. Тогава пишехме с писалки. Представа си нямате съвременни младежи, какви петна може да произведе една писалка върху един не особено качествено направен лист от тогавашна тетрадка! Но не защото се смея, въпреки, че моите петна хич не отстъпваха на петната на другите малчугани, а девойчетата ужасно ни се присмиваха. Един ден баща ми донесе в къщи една химикалка и ми я подари. Химикалка като химикалка – съвсем обикновена. Но тогава – в началото на 70-те години на миналия век химикалките бяха ново американско изобретение, свързано с космическите полети до Луната (нали знаете – тогава американците похарчили 14 милиона долара да изобретят нещо, с което да се пише в космоса и изобретили хи-

микалката. Руснаците пък похарчили 0 долара, защото се сетили, че в космоса може да се пише и с молив). Та ето ме в училище – пиша с химикалката и няма петна. Девоичетата се чудят какво става. Учителката и тя се чуди и се нервира. Дойде при мене и попита:

– Какво е това?

– Химикалка – отговарям аз – американско изобретение. Баща ми я подари и каза, че мога да пиша без да правя петна от мастило.

Леле, мале – американско изобретение в началото на 70-те години. Класовият враг протяга хищните си ръце към невинната детска душа, а! Тази забележка веднага трябваше да се излекува!

– Дай си бележника – намръщено казва учителката. И пише забележка – „Пише с химикалка в клас“. И ми казва:

– А с баща ти ще си поговорим на родителската среща.

Та така, вдигна ли ви се настроението. Бележника си го пазя и ще го предавам на следващите поколения, за да се знае как от техническия прогрес човек може и да пострада, ако вземе да го карациса с идеология.

Тъй, лека-полека стигнах до 4-ти клас (има много какво да разказвам, но друг път). И вкъщи започна да се обсъжда бъдещото ми развитие. Майка ми искаше да уча езици и да свиря на пиано и на ... виолончело. Баща ми искаше да ставам инженер, тоест трябваше да съм добре с математиката. Мене никой не ме питаше какво искам, а аз исках да стана... футболист. И минаваме към следващата глава на нашата история.

Финтът на Гаринча, външният фалц на Пушкаш и обединените армии на баща ми и майка ми срещу футболните ми мераци.

И тъй, реших аз да ставам футболист. В спортното училище във Велико Търново щеше да има футболна паралелка и всички момчета се подготвяха да се явяват на изпитите, къде със съгласието на родителите си, къде без него. Нали помните прочутия отбор от световното в САЩ през 1994 г. е половината от този отбор беше от тази паралелка. Но аз нямаше да съм там.

А нещата не вървяха зле. Понеже бях слабичко дете, реших, че трябва да имам предимства в опита и мисленето, за да се справя с конкуренцията. Най-напред се научих да ритам с левия крак. До хотел „Етър“ имаше едно игрище с червени кортове – играеше се хандбал и тенис, а дечурлигата всеки ден (освен през зимата) играехме футбол. Ама всеки ден поне по 1 час преди училище (ако сме втора смяна) или след училище (ако сме първа смяна). Нямаше мобилни телефони и никой не та търси. Играеш си, докато другарят Глад не вземе връх и те насочи към къщи. Та, способността да ритам с двата крака ми даде предимства пред местните малчугани. Но с тревога наблюдавах, че имаше и по-добри от мене. Тогава световен шампион бе още Бразилия и всичките малчугани бяха Пелета – имитираха този велик бразилски футболист, който беше як в краката и тичаше много бързо. Е, аз не бях як в краката и не тичах много бързо. Това, че можеш да ритам топка-

та добре и с двата крака не ми даваше особено предимство пред по-яките и по-бързи от мен Пелета. Трябваше да им противопоставя нещо. И се зарових в книгите. А в една от тях открих, каквото ми трябваше – Мане Гаринча. Аз не помня Гаринча. Сега, след 40-на години, вече съм гледал брилянтните изпълнения на този велик футболист. Някога обаче имах само една книга, в която бе описан прочутият му финт. Научих го и започнах да го прилагам. Отначало не ми се получаваше. После прочетох, че краката на Гаринча не били еднакво дълги и затова правел финта толкова добре. И по време на мач и аз започнах да си представям, че краката ми не са еднакво дълги. И финтът започна да се получава! Пелетата започнаха да имат проблеми. Докато се усетеха да реагират, аз вече бях минал покрай тях. Топката също. Но те започнаха да ме ритат отзад (това българинът е интересно същество, особено ако успееш да го финтираш както трябва). Но пък това ме научи да подавам топката. Имах и още един проблем – завършващият удар. Отначало бях много неточен и нямаше никаква полза, че владеех финта на Гаринча (и не казвах на никого за това, защото всички ми бяха конкуренция). За да реша проблема, пак се зарових в книгите за футбола. И прочетох за Ференц Пушкаш и знаменитите му удари с външен фалц, които изненадвали вратарите. Така си беше. Пелетата се мъчеха да докарат бразилския падащ лист при изпълнението на пряк свободни удари и по други поводи и все не им се получаваше. Плътният вън-

шен фалц обаче, особено с левия крак, вършеше прекрасна работа. Скоро нямах проблеми с точността на удара. И бях готов за приемните изпити.

Питате се къде са Георги Василев и Иван Иванов? Спокойно, ще стигнем и до тях. Нека видим, как съдбата ме запрати към математиката и физиката.

И тъй денят на изпита дойде. Събрахме се малчуганите кандидати на стадион „Ивайло“. В началото бе изпитът по физическа подготовка. Стигнах зъби. Пелетата бяха по-яки от мене, но и моите резултати не бяха за изхвърляне. И тъй, не изпаднах при това пресяване. Следваше мачлето. Разделиха ни на групи от по 22 човека и тези 2 отбора играеха мачле на стадиона за 20 минути (за да ни видят какво можем). Дълго време не можах да пипна топката – Пелетата се лъжеха един друг безобразно с цел да се покажат пред изпитващите и на терена беше пълен хаос. По едно време обаче топката дойде при мен. Поех дълбоко въздух и пуснах в действие финта на Гаринча. След 20 секунди три Пелета лежаха на земята и се чудеха къде съм (тревата беше хлъзгава, а ние си бяхме с гуменки. Цяло чудо е, че и аз не се хлъзнах). Отидох много вляво от вратата и понеже половината противников отбор тръгна да ме гони (дисциплина никаква, но какво да искаш от десетгодишни хлапаци) аз подадох на чиста позиция на един съотборник. И той ... би покрай вратата. Точната мисъл, която ми дойде в главата по този повод, беше: „Къде си тръгнал бе, тъпанар, седем метра

врата не можеш да уллучиш от дузпата!“ Момчешки истории. Към края на мачлето нашият отбор получи право да бие пряк свободен удар. Поисках си и аз да го изпълня. Къде ще се вредя обаче от Пелета! Съдията (който беше и треньор), обаче ме беше забелязал. Вероятно бе разбрал и чий финт прилагам. Затова даде топката на най-якото Пеле и му каза, че ако пропусне и аз ще бия един пряк свободен удар, но ако вкарам гол, няма да се брои. Нафуканото Пеле опита падащ лист, който беше толкова жалък, че топката май нямаше да стигне и до вратата. И тъй, вратарят я върна на съдията, а той ми я даде, а пък аз си я заложих. Позицията беше идеална и ударите от там ги бях доста отработвал. Топката беше почти на границата на наказателното поле, на около 2 метра по-вляво от лявата греда, гледано откъм мен. Топката беше и тежка и вратарят си мислеше вероятно, че и аз ще я ритна толкова, колкото и предното Пеле. Нареди си момчето стената да му пази левия ъгъл (от моя гледна точка), а то застана малко към десния ъгъл. Фатална грешка. Изстрелях топката с външен фалц с левия крак към десния ъгъл, както бях тренирал десетки пъти и на червената настилка и на игрището на старото военно училище, където също играехме. Вратарят не мръдна – каза си, че топката излиза в аут. Е, тука е прелестта на външния фалц – топката уж излиза в аут, но всъщност се забива в горния десен ъгъл. Треньорът ме погледна, а противниковите играчи го наобиколиха – „Другарю съдия, другарю съдия, ама вие казахте,

че този гол няма да се брои...“ Хвана ги шубето. А аз бях доволен. Май, май щях да стана футболист. Какъв наивник съм бил! Имаше още медицински прегледи да минавам.

А родителите ми имаха връзки в медицинските среди – майка ми работеше в болницата. Резултатът – изведнъж се оказах болен и дефектен, че няма да порасна, ако тичам и не знам какво още. Така ми говореха жално и присърбно баща и ми и майка ми, като ми обяснявах как съм пропаднал на медицинския преглед. Аз се уплаших – нима съм толкова болен? Ами, ами – семейството беше решило, че аз пройдоха –футболист няма да ставам, а ще имам хубава професия. И бе взело мерки.

И тъй други станаха футболисти, а аз трябваше да продължа да уча в общообразователното училище „Димитър Благоев“, което беше срещу пощата. Понякога си мисля, какво ли щеше да бъде през 1994 г., ако в онзи отбор имаше един централен защитник който владееше финта на Гаринча и външния фалц на Пушкаш и освен това имаше доказано известно количество интелект в главата. Дали италианската защита щеше да удържи на полуфинала? Но минало – заминало.

И тъй, моя милост започна пети клас, а в къщи се разгоря тиха война относно моето бъдеще. Та, да повторим – майка ми искаше да уча езици и да свиря на пиано и .. на виолончело. Баща ми искаше да стана инженер, за което трябвало да се учи математика. А аз седях по средата и си четях книжките от библиотека – „Тримата мускетари“ ,

„20 години по-късно“, „Граф Монте Кристо“ и много книжки за астрономията – за далечните звезди и планети, сред които един ден ще пътуваме. В началото на войната надделяваше майка ми. И тъй аз бях записан на немски и виолончелото беше на път да бъде купено. Тогава учителката ни по математика прати целия клас на олимпиада по математика. Аз (за голямо учудване) спечелих трета награда. Гордо донесох в къщи наградата – един комплект прибори за храна от търновската ножарска фабрика, както ѝ казвахме. Изведнъж позициите на баща ми се усилиха. И бе изработен следният компромис – ще продължа с курсовете по немски (доста полезно ми беше) и ще ставам инженер. А по-малката ми сестра ще учи езици и ще свири на виолончело и пиано. Уф, отдъхнах си. Музикант от мене нямаше да стане – пеенето не ми вървеше. Свиренето – ами съвсем никак не ми вървеше.

Оттам нататък се явявах на всякакви олимпиади и напълних къщата с комплекти с прибори за хранене. Живеех си почти безгрижно през онези светли детски години. И ето ме в 7-ми клас. Беше започнал вторият срок и една вечер бях извикан на масата в хола преди вечеря (което беше свързано обикновено с това, че родителите ми бяха разбрали за някоя беля и ми четяха конско. Но за тези неща ще ви разкажа друг път). Та, стоя аз прав, а там седнали баща ми и майка ми и прабаба ми, която живееше у нас. И баща ми ми заявява със сериозен тон, че е време да се замисля за бъдещето си. И докато аз

се мъча да схвана за какво иде реч, той ми обяснява, че имало едно елитно училище – Математическа гимназия и че ако искам да стана инженер (а аз след футболния провал не исках вече никакъв да ставам) трябва да кандидатствам там. Пък ако не успея, ще видим какво ще правим. Почесах се зад врата и рекох „Ами добре“ – радостен, че някои бели ще останат неразкрити. Баща ми даде някакъв сборник със задачи (за олимпиади по математика!) и започнах да ги решавам. Не ми бяха никак лесни, нямаше обяснения на решенията, а имаше само отговорите на задачите. Нямаше кой да ми показва, а и на курсове не ходех. С две думи – всички предпоставки за провал. И се явих на изпита.

Помня, че доста се потих. Задачите ми бяха трудни, а и аз нито бях достатъчно подготвен, нито пък бях правилно подготвен. Писах каквото писах и излязох. В къщи казах, че май нищо не съм направил. Това не беше посрещнатото особено радостно. Зачакахме обявяването на резултатите. И след няколко дни отидох да ги видя. Какво да гледам – мислех си, под чертата ще да съм. Гледам, гледам приетите – мен ме няма в началото на списъка, няма ме в средата, че и към края ме няма. Аха, чакай – този третият отзад напред не съм ли аз? Аз съм, бе! Ха-хааааа, приет съм!!! Най-накрая и на нашата улица да изгрее слънце! Нашите не повярваха. На другия ден отидоха лично да се убедят. След това една седмица никой не ме закачаше. Май щеше да излезе инженер от мене.

И отгук-нататък – накъде?

Лятото след 7-ми клас беше много щастливо. Аз не осъзнавах, че скоро животът ми щеше да се промени значително. Но родителите ми осъзнаваха и не ми се месеха във ваканционните занимания. Даже ми купиха ученически костюм и избрах по-голям номер. Очакваше се значи да порасна, което и стана в следващите години. Та, дойде 15 септември и ето ме в гимназията (тя беше в сградата, където е сега езиковата гимназия). Половин час по-рано и първи на двора. А покрай мене няма никой. Е, посъбрахме се и ни разпределиха по класове. Хем по език, хем по успех. Значи най-добрите на изпитите – в А клас, те ще учат английски и ще практикуват информатика (училището имаше голям компютър, работещ с перфокарти). Средните по успех – в Б клас. Те ще практикуват електроника (в Търново имаше електронна промишленост тогава) и половината ще учат английски, а другата половина – немски. Слабаците като мене – във В клас, учат немски и практикуват стругаро-фрезистки дейности. Тоест учени от тях няма да станат, ама инженери ще излязат. Аз бях недоволен – искаше ми се и аз да програмирам или схеми да сглобявам – а то стругаро-фрезист. Да де, но днес съм доволен. „Майстор“ в дома ми почти не влиза. И жена ми е доволна. Но кой да знае, че ще дойдат времена, когато най-полезни ще са уменията, получени като шлосер, а не тези, получени като програмист на компютри с перфокарти или като производител на електронни схеми от епохата преди интегралните схеми.

Тъй – та казах си аз: щом някога се оправих с Пелетата, ще се оправя и с тези, дето учат английски, програмираат и лепят транзистори по интегралните схеми. Ще ги победея на полето на науката. Да-а-а, ама на полето на коя наука. Всичко ми беше интересно. Учителите бяха подбрани, а Математическата гимназия бе наистина елитно училище. Химията ми беше интересна, историята ми беше интересна. Биологията ми беше интересна, а и учителката по биология ни беше класна. Но най-интересни ми бяха математиката и физиката. И тук стигнахме до Георги Василев и Иван Иванов.

Георги Василев бе учителят ми по физика. Един слабичък, вече възрастен човек, син на бежанци от Тракия, както той ми разказа по-късно. Иван Иванов, или както му казвахме бай Иван, беше учителят ми по математика. Пълна противоположност на Василев – як импулсивен мъжага с къдрава коса (и доста по-млад). Тези двамата бяха нещо като Брадистилев и Тагамлицки, но без неявното съперничество, защото Василев и Иванов бяха от различни области на знанието, а и бяха учители, тоест нямаха щения да правят нещо за развитие на науката. Задачата им беше да ни учат на физика и математика и те прекрасно си я изпълняваха.

В допълнение стилът на преподаване на двамата бе много различен. Георги Василев обясняваше подробно и за никъде не бързаше. Важното при него беше съответното явление да се разбере, а това, което се случва при решаването на задачата или при преподава-

нето на урока, да ти влезе в съзнанието и да остане там задълго. И докато Георги Василев залагаше на качеството бай Иван залагаше на диалектическия закон за преминаването на количествените изменения в качествени. Иначе казано – караше ни да решаваме колкото се може повече задачи, за да се научим да ги решаваме бързо. При бай Иван (поне в началото, докато му свикнем) бяхме в постоянен стрес.

На мене ми беше много интересно. Аксиомите на математиката и законите на Нютон в механиката ме привличаха, защото ми позволяваха с малко знания да решавам много различни задачи. Бях учуден от себе си. Механиката ми се удаваше и скоро станах най-добрият решаващ на задачи. Това бе забелязано от Георги Василев и той ме покани в кръжока по физика (имахме допълнителни занимания през седмицата, да научим нещо повече и тези от по-горните класове да се подготвят за олимпиади). Бай Иван закъсна с кръжока, а и имаше ученици, които решаваха задачите по математика по-бързо от мене. Аз не бързах доста ги обмислях и се възхищавах на самите решения, когато ги намирах. Това отнемаше време, а решаващите на задачи прагматично ги решават, без да разсъждават за хитрия трик или сложното хрумване, което довеждаше да решението. Количествените изменения трябваше да преминават в качествени и то бързо. Та докато аз си се възхищавах, те си бичеха задачите. Бай Иван ценеше скоростта. Георги Василев ценеше мисленето. Един ден, докато си се мотам, решавайки някак-

ва задача за пумпал и възхищавайки се на хитрия начин, по който бях достигнал до решението, той ми каза, че велик олимпиец от мене няма да излезе, защото нямам навика да решавам бързо задачи. Но, каза ми той, един ден ще ги надминеш по постижения тези всичките от този випуск, а може би и някои от тези – и посочи портретите на учениците, спечелили медали на международни олимпиади. Да, младежи, не само Теодоси произвеждаше успешни олимпийци. И Василев в Търново правеше същото. Къде ли са сега тези даровити деца? Как ли се е развил животът им?

Но да не се отплесвам. Като видях, че ми е интересно, Георги Василев започна да ми дава да чета книжки за механиката. А аз забелязах нещо странно в тия книжки – а бе, всички големи специалисти по механика бай Иван ни ги разправяше като големи математици. Нютон, Ойлер, Бернули, Лагранж и други такива. Странно, помислих си тогава. Сега вече ми е ясно – механиката е доста свързана с математиката. Полека-лека се насочвах към математиката и физиката. Май нямаше да ставам инженер. Но тогава не се замислях по въпроса. Бях в 8-ми клас и животът беше пред мене.

Школата в Мъглиж

И тъй, краткият нрав и спокойните обяснения на Георги Василев надделяха над по-доминантния характер на бай Иван и кабинетът по физика стана най-любимото ми място в гимназията. Не защото математиката не ме интересуваше. Напротив – алгебрата

и тригонометрията много ми вървяха. Двумерната геометрията някак не ми се удаваше, но когато измеренията ставаха три, си представях добре нещата и решавах трудните задачи. И до днес се чудя защо е така – геометрията в равнината много ме мъчеше. Бай Иван ни поддържаше формата с непрекъснати контролни, а класните при него бяха върха на неприятните емоции. Може да напиша как се оправяхме с това, но някой друг път. Бай Иван искаше да сме добри в математиката и ни се караше. Ние като младежи му отговаряхме, като от време на време бягахме от час. При Георги Василев нямаше такива неща. Пък и той ни показваше експерименти – кабинетът по физика бе много добре екипиран и на нас ни беше интересно да наблюдаваме едно или друго интересно явление. В края на 8-ми клас дойде ваканцията. Аз бях щастлив в новото училище. А Георги Василев ни прати няколко човека на школа в Мъглиж – в механотехникума или както се казваше тогава това училище, забравих вече. На изпроводяк ми даде една книга със задачи по физика, която бе писал той и ми каза да я предам на Теодоси Теодосиев, който водеше школата. И тъй пристигнахме в Мъглиж. Училището изглеждаше доста ново, а на покрива му Иван и Марио – участници в школата от Стара Загора, бяха разположили един телескоп (стандартен училищен) и денем наблюдаваха слънчевите петна, а нощем – звездите. Понеже и на мен ми беше интересно, те ме взимаха със себе си на покрива и така по обедните горещини рисувахме

слънчевите петна върху лист хартия, а вечер гледахме звездите и галактиките. Подариха ми и една звезда карта. И днес – 35 години по-късно още си я пазя в къщата на село и когато отида там, винаги я разгръщам. Имам си програма на компютъра, която е много информативна от този карта, но картата връща спомени от моето детство и затова я пазя нависоко и далеч от мишоците, които от време на време успяват да влезнат в къщата и подгризват старите книги на родителите ми по долните рафтове на библиотеката. Да, в тази селска къща главното имане е библиотеката с книги, които с интерес четях през летните ваканции, част от времето на които когато прекарвах там. Но да не се отплесвам. Теодоси водеше занятията на високо ниво. За мен обаче материалът течеше бързо и от време на време изпусках нишката. Както вече казах, не бях от типа бързи решавачи на задачи, обичах да обмислям нещата. Към края на първия ден му дадох книгата и той ми благодари. След школата повече не го видях, но се радвам, че поне той получава малка благодарност за големия труд, който е положил. Две седмици се изтърколиха бързо и школата свърши. Понаучих нещо от Теодоси и се върнах със звездната карта в къщи, твърдо решен да науча имената на звездите по небето. Имаше две места откъдето можеше да наблюдавам – съседския покрив, на който спокойно можех да се качвам от нашия чардак и градината на къщата (да, въпреки, че живеехме в центъра на Велико Търново – на улица Иван Панов

16, къщата си имаше градина, където прабаба ми садеше цветя и домати и до градината беше нашето мазе, до което аз си гледах един гълъб. По едно време ми дожаля да го държа в кафез и го пуснах. Той се връщаше два – три дни, защото го хранех с трошички, но след това изчезна нейде по белия свят. Докривя ми, но оттогава обичам животинките и днес докторантите ми се оплакват, че хамстерът ми се радва на много по-голямо внимание от тях. Е, хамстерът ми не ми дава акъл, когато го карам да свърши работа някаква хамстерска работа (например да гризне някоя ядка), а пък и нощно време с него си правим срещи пред хладилника, където той тъпче бузите с фъстъци, а аз си пийвам бира и му разказвам какво се е случило през деня. А той стои и слуша – стига да му подаваш поредния фъстък. И гледа весело с черните очички, все едно, че казва – „не се ядосваш шефе и дай тука още един фъстък“.

Пак се отплеснах. И тъй – покривът на комшиите беше по-удобното място, защото от него се виждаше повече от небето – в ъглите на градината имаше дървета, които закриваха някои съзвездия. За 2 седмици вече се ориентирах в съзвездията и вече кроях планове да наблюдавам и метеорните потоци през есента. Купих си астрономически справочник, а баща ми намери и бинокъл отнякъде. Взех си от библиотеката книга за телескопите и реших да си направя сам телескоп. И понеже нямах опита да си полирам огледало, отидох и си купих две лещи от магазина за очила и по книжка-

та си направих телескоп от тях и от две парчета картон, които боядисах в черно от тази страна, която щеше да е вътре в телескопа. Телескопът стана дълъг към метър и половина и имаше всички паразитни оптически ефекти, които могат да се появят при един телескоп. Луната и кратерите и обаче се виждаха доста добре и бях горд, че със собствените си ръце съм направил нещо, което да ми върши работа при изследването на звездното небе.

Наблюдателните комшийски бабички обаче сравнително бързо откриха нощните ми похождения на комшийския покрив. Ей, опасно нещо са тия бабички – денем и нощем дебнеха младежта. Както се казва, бях наковладен на родителите ми и те се принудиха да ми забранят да ходя по комшийския покрив, за да не счупя някоя керемидица. И тъй гледането на звездите се пренесе в градината и така през тази и през следващата година. След което спря, защото къщата ни бе съборена, за да се появи бетонното чудовище, което сега е до паметника на обесените в Търново. Ако щете вярвайте – някога там имаше гора, в която си губехме топките – казвахме и Патерника и беше прекрасно място човек да си играе на криеница там. И след като ни събориха къщата ни пратиха в една панелка в квартал Бузлуджа или както народът го нарича – Пишмана. Но до това време имаше още година и нещо и в 9-ти клас почти всяка вечер се прибирахме пеш заедно с Георги Василев, тъй като той живееше да паметника на Васил Левски, а аз – малко по-нататък до паметника на обесени-

те. И докато ходехме, си говорехме. Тогава той пак ми каза, че велик олимпиец от мене няма да излезе и че не трябва да се притеснявам, че другите решават задачите по-бързо от мен. Важното, казваше ми той – е да можеш да мислиш правилно. Рано или късно, всеки проблем ще бъде решен. И ми даваше книги, които развиваха мисленето. Книгите тогава бяха руски, на други езици научна литература почти нямаше и руските ми изглеждаха по-добре написани от нашенските. Най ми хареса една книга на Маковецкий – “Смотри в корень” (Гледай в корена), чийто стил съвпаднаше с моя начин на работа. И до днес си я пазя и друга такава книга не съм виждал. А от тази книга най-голямо впечатление ми направи задачата, в която с помощта на теорията на вероятностите се показваше, че доста голям процент от живите същества на извънземна планета трябва да приличат по форма на съответните земни аналози. Гледай ти, гледай ти – казах си. Теория на вероятностите. Оттогава я заобичах тази теория и до днес редовно я прилагам. След механиката учихме термодинамика. И там имаше малко на брой принципи, познаването на които помагаше на човек да се оправя в нещата. Георги Василев ги преподаваше майсторски. След това дойдоха електричеството и магнетизма, които не ми бяха толкова интересни тогава. Нито пък атомната и ядрената физика. Друго си беше механиката и термодинамиката – око да види, ръка да пипне. След неуспеха с телескопа елекромагнетизмът и оптиката не ми

бяха по душа.

С течение на времето нещата и при бай Иван се успокоиха. По точна свикнахме му на лютия нрав. През лятото между 9-ти и 10-ти клас покрай задачите па физика изчетох една книжка по интегрално и диференциално смятане и се научих сам да интегрирам и диференцирам. Помня как се радвах като малко дете, когато успях да издиференцирам функцията три пъти хикс на квадрат (ама както си му е реда по дефиницията на производна с граници). От време на време си купувах по някоя специализирана книга. Веднъж си купих българския превод на хидродинамиката на Ландау и Лифшиц. Ама само си я купих. Погледнах вътре и нищо не разбрах. Реших, че механиката на фруидите и сложно нещо и не я четох повече. Не я четох и по-късно в университета, даже по едно време споделях със състудентите, че съм чел всичко от Ландау и Лифшиц (щото в катедрата по теоретичната физика тогава имаше преподаватели, за които светът се въртеше около томовете на Ландау и Лифшиц, писани 40 години преди това. Въпрос на чест беше и горките студенти да ги четат. Четох ги и аз. Не казвам, че не ми беше полезна без хидродинамиката. Тя никога няма да ми потрябва – казвах им аз. А днес ви казвам пък на вас – никога не казвайте никога. Не знаете какво ви е нагласил за живота големият шеф в небесата.

Продължавах да се явявам на олимпиади, както по математика, така и по физика. Комплектите с прибори за хранене в къщи станаха доста мно-

го. С добрата тренировъчна дейност в кръжока на Георги Василев достигнах два пъти и до 4-ти кръг на олимпиадата по физика. Без особен успех обаче – силата не беше в това да решавам задачи за време. Както казваше Георги Василев – аз бях от маратонците, а не от бегачите на 100 метра. И докато времето си вървеше, а ние приближавахме към края на средното си образование, започнахме да се замисляме какво ще правим отгук нататък с живота. Към края на 10-те клас и в началото на 11-клас (ние бяхме от последните, които учиха до 11-ти клас – след нас смениха системата на средното образование) учителите започнаха да говорят с нас по тези въпроси. И всеки учител говореше по своему. Георги Василев обясняваше надълго и нашироко какви са перспективите, ако човек се занимава с физика и по-нататък в живота. Освен, че може да се занимава с наука, човек можеше и да се занимава с доста интересни други професии, като да работи в ядрената енергетика например (тогава Чернобил още не се беше случил). И тъй нататък и тъй нататък. Бай Иван бе по войнишки кратък и ясен – според него човек можеше да се занимава и с други неща, но най-добре беше да стане математик. Аз не виждах особени перспективи да ставам математик. Общо взето за мен това се свеждаше до няколко професии. Или да стана професор и да обучавам студенти (за което си нямах вяра, че може да стане тогава) или да стана учител като бай Иван (което не ме влечеше) или да стана програмист в някой изчислителен център (от което

не отбирах много, тъй като ако още не сте забравили, се обучавах за стругаро-фрезист, че накрая и разряди взех и за стругар и за фрезист). Та, както усещате, при мен везните бавно започнаха да се наклоняват към физиката, още повече че там два пъти ходих на подборните кръгове на олимпиадата. Може да не бях суперолимпиадец, но все пак бях доста добър и още нещо – бях доста трениран от бай Иван и добре се оправях с математическите методи във физиката и особено с диференциалното и интегралното смятане и с теорията на вероятностите (която изучавах по време на ваканцията между 10-ти и 11-ти клас). И тъй един ден количествените натрупвания преминаха в качествено изменение и казах на нашите, че искам да кандидатствам физика. Баща ми беше доволен, тъй като имаше и специалност инженерна физика (той не беше оставил надеждата да ме види инженер и упоритостта му до известна степен бе възнаградена – видя ме професор по... математика, тоест много умен човек, макар и не в областта, в която си бе представял). Сестра ми имаше успехи с пианото и майка ми не се занимаваше с мен. 24-ти май дойде бързо, за абитуриентския си бал ще ви разкажа друг път, а след него се затворих за 54 дни на село, за да се подготвям за приемните изпити за Софийския университет. Прабаба ми бе командирована с мен за да поддържа логистиката покрай моята подготовка. Помня, че ставах много рано сутрин и ходех за гъби в горите покрай селото (имаше толкова много гъби, че раздавах и на съседските ба-

бички), а бабичките се грижеха за това да съм добре нахранен. Подготвих се добре – изкарах 5.50 на изпита по физика, 5.75 по математика (тренировките на бай Иван дадоха резултат, а и за 54 дни изреших един сборник от задачи за кандидат – студенти – пазя си го още на село). На обществознанието също се представих добре, макар и да не помня вече какво се падна тогава през далечната 1983 година. И тъй, резултатът бе логичен – доброто ми образование в елитната Търновска математическа гимназия и усилията на Георги Василев и Иван Иванов да ме научат на физика и математика се увенчаха с успех. Август 1983 г. беше време за почивка, септември също и на 29-ти септември влязох в казармата за 2 години – така беше ситуацията тогава. Студената война беше в разгара си. Но това е друга история, за която може да ви разкажа друг път. Така приключи интензивното ми общуване с Георги Василев и с бай Иван. Видяхте как стъпка по стъпка малчуганът, който много искаше да стане

футболист и влезе случайно в елитното училище, се превърна в младеж, който реши да посвети живота си на естествените науки и на който най му се удаваше механиката – тази интересна плетеница от физика и математика. Ден след ден и стъпка по стъпка, учителите ми по физика и математика започнаха да залагат основите на това, което съм днес. Днес от далечината на десетилетията мога да кажа, че те и двамата бяха прекрасни учители. Много съм им благодарен. Те ми дадоха знания, които помогнаха на моето развитие в един тежък момент на дългогодишни социални промени. Те ми посочиха пътя, по който тръгнах и по който вървя и днес. Затова с удоволствие им издигам неръкотворен паметник с този разказ. Нека този паметник да стои неподвластен на бурите и разрухата и да напомня за тези скромни хора, които показва пътя в живота на много такива като мен.

Учители мои, благодаря ви!

БГ Наука е безплатно, защото знанието трябва да достига до всеки.

БГ Наука е електронно издание, за да може всеки българин по света да има достъп до него.

admin@nauka.bg

НАПИШИ И ИЗПРАТИ СВОЯ СТАТИЯ!

<http://nauka.bg/forum/index.php?showtopic=16174>

Българската Наука в действие!

Българската наука е тук!

Сборник с научните институции в България се
издава по проект BG13/A1.2/373/R2

